

Aloite uskonnonvapauslaissa säädetyn asiantuntijalautakunnan tehtävän ja kokoonpanon muuttamisesta

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa (laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004). Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on Suomessa lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Taustaa

Suomen perustuslain (731/1999) 11 §:n mukaan jokaisella kansalaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus, johon sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 14 artiklassa sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen ja toisaalta kunnioittamaan vanhempien ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä (18 art).

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa lapsen oikeutta elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 art). Lasta on suojeltava muun muassa kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä (19 art).

Perustuslain perusoikeuksien uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä uskonnonvapautta koskevan perusoikeussäännöksen kohdalla todetaan, että uskonnon ja omantunnon vapauteen vedoten ei voi harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden

vastaisia. Hallituksen esityksen mukaan ”[e]rityisesti muiden ihmisten perusoikeuksiin liittyvät näkökohdat olisi muutoinkin otettava huomioon tulkittaessa, miten pitkälle säännöksen antama perusoikeussuoja, esimerkiksi uskonnon harjoittamisen käsite, ulottuu. Esimerkiksi lapsen perusoikeuksia, kuten oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei saa loukata muun henkilön uskonnon ja omantunnon vapautteen vedoten.”¹

YK:n lapsen oikeuksien sopimus takaa lapselle oikeuden parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan (24 art). Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja. Sopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että ”huomiota on kiinnitettävä haitallisiin sukupuoliin perustuviin käytäntöihin ja käyttäytymisnormeihin, jotka ovat juurtuneet syvälle perinteisiin ja tapoihin ja vaarantavat tyttöjen ja poikien oikeuden terveyteen”.²

Uskonnonvapauslaki (453/2003) turvaa perustuslaissa säädetyn uskonnonvapauden käyttämistä. Laissa säädetään uskonnollisen yhdyskunnan perustamisesta ja toiminnan edellytyksistä. Uskonnonvapauslain 2 §:n mukaisesti uskonnollisella yhdyskunnalla tarkoitetaan evankelis-luterilaista kirkkoa, ortodoksista kirkkokuntaa ja rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia.

Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämässä uskonnollisten yhdyskuntien rekisterissä oli 31.7.2016 yhteensä 406 yhdyskuntaa sisältäen myös näiden paikallisyhteisöt ja seurakunnat. Luku on ollut viime vuosina tasaisessa kasvussa. Vuonna 2011 uskonnollisia yhdyskuntia oli rekisterissä 363.³

Uskonnot Suomessa -tietokannassa on ylläpidetty listausta Suomessa toimivista ja toimineista uskonnollisista yhteistöistä. Tietokantaa on valmisteltu Kirkon tutkimuskeskuksen ja Uusien uskonnollisten liikkeiden tutkijaverkoston USVA ry:n yhteishankkeessa. Tietokannassa on tiedot 1039 yhteisöstä, joista kaikki eivät ole uskonnollisia.⁴ Tietokannassa on monia uskonnollisia yhteisöjä, jotka eivät ole rekisteröityneitä uskonnollisia yhdyskuntia.

Uskonnonvapauslain 7 §:n 1 momentin mukaisesti ”[r]ekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan tarkoituksena on järjestää ja tukea uskonnon tunnustamiseen ja harjoittamiseen kuuluvaa yksilöllistä, yhteisöllistä ja julkista toimintaa, joka pohjautuu uskontunnustukseen, pyhinä pidettyihin kirjoituksiin tai muihin yksilöityihin pyhinä pidettyihin vakiintuneisiin toiminnan perusteisiin.” Lain 7 § 2 momentissa on säädetty, että yhdyskunnan tulee toteuttaa tarkoitustaan perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen.

Uskonnonvapauslain 23 §:ssä säädetään asiantuntijalautakunnasta, jonka tehtävänä on antaa Patentti- ja rekisterihallitukselle (PRH) lausunto siitä, ovatko uskonnollisen yhdyskunnan tarkoitus ja toimintamuodot 7 §:n mukaisia. Lausunto annetaan PRH:n pyynnöstä uskonnollisen yhdyskunnan perustamisilmoituksesta, yhdyskunnan tarkoitusta ja toimintamuotoja koskevasta muutosilmoituksesta sekä vastaavista ennakkotarkastushakemuksista. Uskonnonvapauslakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että ”[l]autakunnan tehtävänä on tähän liittyen arvioida esimerkiksi sitä, onko rekisteröitymistä hakeva yhteisö uskonnollinen vai edustaako se muita kuin uskonnollisia maailmankatsomuksia ja vakaumuksia. Toiseksi lautakunnan tehtävänä on arvioida yhteisön toiminnan luonne suhteessa perus- ja ihmisoikeuksiin. Kolmanneksi lautakunta arvioi täyttääkö yhteisön taloudellinen toiminta uskonnonvapauslaissa tällaiselle toimin-

nalle säädetyt rajoitukset ja tarkistaa, ettei yhdyskunta ole sotilaalliseen tapaan organisoitunut eikä sen tarkoituksena ole järjestää ampuma-aseiden käytön harjoituksia.”⁵

Lautakunnan toimivalta on ennakkollista. Hallituksen esityksen mukaan “[l]autakunnan toimivalta rajoittuisi ainoastaan siihen vaiheeseen, kun yhdyskunta hakee rekisteröitymistä tai muuttaa yhdyskuntajärjestystään. Lautakunnalla ei sen sijaan olisi toimivaltaa jälkepäin tutkia jo rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien tarkoitusta ja toimintamuotoja.” Ennakkotarkastushakemus viittaa uskonnonvapauslain 21 §:ään, jonka 1 momentissa säädetään, että “[p]atentti- ja rekisterihallitus voi suorittaa yhdyskunnan tai sen perustajien hakemuksesta yhdyskuntajärjestyksen tai sen muutoksen tarkastuksen ennakolta, jos siihen on yhdyskunnan koon, yhdyskuntajärjestyksen muutoksen merkittävyyden tai muun sellaisen syyn vuoksi aiheutta.”⁶

Lapsen oikeudet uskonnollisessa yhdyskunnassa

YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa myös uskonnollisia yhdyskuntia kunnioittamaan lapsen oikeuksia. Lapsiasiavaltuutettuun on oltu yhteydessä tilanteissa, joissa on syntynyt huolta, onko uskonnollinen yhdyskunta toiminut tai toimiiko se lapsen edun mukaisesti. Kysymyksessä voivat olla yhteisön oppiin ja sen sisältöihin liittyvät asiat tai esimerkiksi niiden pohjalta syntyneet käytänteet. Toisaalta julkisuudessa esiintyy usein yksittäisiä kielteisiä tapauksia. Uskonnollisten yhteisöjen lapsen kasvua ja kehitystä myönteisesti tukevat asiat eivät välttämättä pääse yhtä vahvasti esille.

Uskonnollisia yhdyskuntia ja niiden toimintaa ei arvioida uskonnonvapauslaissa säädetyin asiantuntijalautakunnan toimesta muutoin kuin ennakkollisesti. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan olisi syytä harkita lainsäädännön muuttamista mahdollistamaan asiantuntijalautakunnalle yhdyskunnan rekisteröitymisen jälkeen tapahtuva arviointi. Arvioinnissa korostuisi uskonnonvapauslain 7 § 2 momentissa säädetty velvoite, että yhdyskunnan tulee toteuttaa tarkoitustaan perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen. Tätä olisi arvioitava erityisesti lasten näkökulmasta, sillä lasten tulee olla erityisen suojelun ja huolenpidon kohteena.

Lautakunnan arvioinnin tulisi olla säännönmukaista. Lautakunnalla olisi mahdollisuus ottaa harkintansa perusteella erityisarviointiin yksi tai useampia yhdyskuntia säännöllisen arvioinnin lisäksi. Lautakunnan antamassa arviossa kiinnitettäisiin huomiota muun muassa opetuksen sisältöihin ja mahdollisesti esille nouseviin uskonyhteisön sisällä oleviin toimintatapoihin. Arviointi mahdollistaisi lautakunnalle tehokkaan ja säännöllisen tavan kiinnittää uskonnollisen yhdyskunnan huomiota esimerkiksi lainsäädännössä tapahtuneisiin muutoksiin. Arvioinnin tulisi perustua kaikkien uskonnollisten yhdyskuntien osalta yhtäläisesti rakennettuun arviointiprosessiin, joka korostaa lapsen kuulemistä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaisesti. Lautakunnan kokoonpanossa tulisi olla riittävä lastensuojelun ja lapsitutkimuksen osaaminen.

Tehdyn arvioinnin perusteella uskonnollista yhdyskuntaa voitaisiin velvoittaa kiinnittämään huomiota ilmenneisiin epäkohtiin sen toiminnassa. Arvioinnissa kiinnitettäisiin huomiota myös myönteisen palautteen antamiseen arvioinnin pyrkiessä vahvistamaan hyviksi todettuja käytänteitä. Lautakunnan arvioinnin perusteella opetus- ja kulttuuriministeriö voisi nostaa kanteen yhdyskunnan julistamiseksi lakkautetuksi tai varoituksen antamiseksi, jos arvioinnissa todetaan, että yhdyskunta toimii olennaisesti vastoin lakia tai yhdyskuntajärjestyksessä määrättyä tarkoitustaan (uskonnonvapauslain 25 §).

Uskonnolliset yhteisöt, jotka eivät ole Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämässä uskonnollisten yhdyskuntien rekisterissä, mutta jotka tunnistettavasti täyttävät uskonyhteisön kriteeristön, tulisi ottaa eri päätöksellä osaksi uskonnonvapauslakiin säädettävää arviointiprosessia. Tällöin muun muassa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhteydessä toimiva herätysliike voisi tulla arvioiduksi.

Jyväskylässä 16.2.2017

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto

JAKELU

Opetus- ja kulttuuriministeriö

TIEDOKSI

Patentti- ja rekisterihallitus

¹ HE 309/1993 vp, kohdassa Yksityiskohtaiset perustelut, 9 § (voimassa olevan perustuslain 11 §).

² CRC/C/GC/15, kohta 9.

³ <https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/yhdistysrekisterintilastoja/lukumaaratyhdistysrekisterissajauskonnollistenyhdyskuntienrekisterissa.html> (katsottu 5.8.2016).

⁴ www.uskonnot.fi (katsottu 5.8.2016).

⁵ HE 170/2002 vp, kohdassa yksityiskohtaiset perustelut, Uskonnonvapauslain 23 §.

⁶ Ibid.